

Moderata samlingspartiets framtid

Det moderata samlingspartiets speciella uppgift i svensk politik är att vara språkrör för de hundratusentals intellektuella och högre utbildade i vårt land, som hittills i alltför stor utsträckning står likgiltiga eller rentav avvisande inför parti-politik, skriver professor Erik Anners. Han analyserar i denna artikel partiets framtid och framhåller att om det skall lyckas fylla sin uppgift bör det ha en permanent självständig programberedning. Denna bör – liksom 60-talets programkommitté – genom sina debattinlägg ställa partiet i spetsen för samhällsdebatten och samman-kopplas med ett återupplivat vetenskap-ligt råd. Vidare bör nya grepp prövas då det gäller kandidatnominering och ombudsmannakarriär så att partiet får tillgång till de kvalificerade krafter som behövs för ett effektivt arbete. Erik Anners betonar att det som främst behövs för att moderata samlingspartiet skall bli pånyttfött är konstruktiva idéer om morgondagens samhälle.

Valkommentarerna har utpekat centerpartiets och dess oförlikneligt skicklige ledare, Gunnar Hedlund, som valets segerherre. Efter röstsiffrorna taget är detta riktigt. Men ser man till de djupare sammanhang-en, till det faktum att politik är en fråga om att påverka de politiska maktförhål-landena och därmed samhällsutvecklingen finns det ett parti (och en partiledare), som med stora skäl kan säga: vi har på-tvingat den politiska utvecklingen vår vil-ja, nämligen moderata samlingspartiet.

Påståendet kan i förstone verka förbluf-fande. Men det är lätt att belägga. Mode-rata samlingspartiet hade säkerligen kun-nat förbättra sin ställning med åtskilliga procent, om partiet velat driva s k profil-politik. Genom att inte göra detta, genom att hålla sig på i stort sett samma linje som mittenpartierna hindrade moderaterna re-geringspartiet att slå in en kil i oppositi-onen och liksom i tidigare val framställa oppositionspartierna som regeringsodugli-ga. Under partiledardebatten i TV var det inte den nervöst fäktande hr Palme – re-dan märkt av det förestående nederlaget – och den på utslitna argument tuggande hr Geijer, som utstrålade styrka och själv-förtroende, det var de tre oppositionsledar-na, som var för sig och tillsammans ingav förtroende genom sitt samarbete.

Mot detta mål har moderata samlings-partiet strävat sedan våren 1965, då Yng-ve Holmberg blev partiledare. Det stort upplagda arbetet på en programmatisk förnyelse, som utmynnat i det nya parti-programmet och varit förutsättningen för partiets byte av namn har – liksom den fri-villiga återhållsamheten från profilpolitik

– haft ett decisivt syfte: att skapa en enhetsfront inom oppositionen och därmed den nödvändiga förutsättningen för en borgerlig trepartiregering. Denna politik har inneburit en mycket påfrestande självövertäring för både partiledare och parti. Man bestod provet.

Partiets speciella uppgift

Mot detta kan naturligtvis invändas att även om det här sagda är riktigt står moderata samlingspartiet i en svår situation. En sådan seger till, och partiet kan vara förlorat. Ty tre partier, som med i huvudsak samma program och samma metoder vänder sig till i stort sett samma väljargrupper är ett, om inte två, partier för mycket! Om de tre partierna skall kunna slå både socialdemokrater och kommunister måste de ha samma tyngd i valapparaten som socialdemokraterna så att de effektivt kan komma in både på arbetsplatserna och på de otaliga vårdanstalter, där det perfekta socialdemokratiska maskineriet nu formligen pumpade in poströster. Har i detta läge det moderata samlingspartiet en given egen uppgift eller bör det på längre sikt inrikta sig på sammanslagning med ettdera av mittenpartierna, alternativt med ett förenat mittenparti?

Jag tror att moderata samlingspartiet ännu har en chans att fullfölja en egen stor uppgift – som partiet kan lösa bättre än de andra oppositionspartierna. Men jag tror att uppgiften måste klart uppfattas och snabbt angripas – med insättande av alla partiets resurser. Eljest kan det snart bli för sent. Då återstår bara en fusion på någorlunda hyggliga villkor – el-

ler en politisk skentillvaro i dödskampens tecken, där partiet väsentligen blir ett självändamål för de mandat innehavare och politiska yrkesmän, som till någon tid kan försörja sig på partiets patronage och anslag från det allmänna.

Att en sådan uppgift finns stod klart redan i början av 1940-talet. Själv blev jag medveten om den under en Heimdalskonferens på Gimo, när den dåvarande Heimdalsordföranden Sven Ersman med sin karakteristiska vilja att snabbt komma fram till problemets kärna frågade en konstnerad Elis Håstad: »Har högerpartiet egentligen en uppgift i svensk politik?» Jag minns inte hur Elis Håstad försökte motivera partiets existens. Däremot minns jag debattens konklusion: partiet hade en uppgift om det inriktade sig på att mobilisera de stora latent resurser av folk med högre utbildning, som stod likgiltiga inför den demokratiska partipolitiken. För att kunna göra det måste partiets konservatism bli radikal i den meningen att man med bevarande av det historiska perspektivet hänsynslöst gick till roten av problemen i de stora samhällsfrågorna, inte väjde för impopulära lösningar och allra minst bekymrade sig om huruvida dessa lösningar av opinionen skulle konventionellt etiketteras som »vänster» eller »höger».

Nyorienteringen på 60-talet

Med den saken har det som bekant blivit som det kunnat! Först under 1960-talet har en tendens i denna riktning kunnat spåras i partiets politik. Programarbete och namnbyte representerar här en vänd-

ning; möjligheten till en nyorientering i riktning mot ett intellektualistiskt och teknologiskt parti på en grundval av konservativ humanism – dvs en humanism med fast förankring i ett historiskt perspektiv – och därmed i den västerländska civilisationens historiskt framvuxna grundvärderingar: tron på människornas universella broderskap, på den andliga och personliga friheten och på den enskilda individens direkta ansvar för hela samhällets välfärd. Ett sådant parti måste medvetet syfta till att skapa en av djupgående insikter och starkt upplevd känsla av samhällsansvar präglad medlemskader, som i fortlöpande dialog med medborgarna formar de politiska riktlinjerna. Var finns underlaget för detta parti? Likaväl som under 1940-talet – fast nu i långt större mängd – bland de människor, som fått förmånen av en högre utbildning och som hittills i regel gjort så litet för sitt samhälles politiska välfärd. Vi har i dag 1 000-tals akademiska lärare och forskare, 10 000-tals andra lärare, 100 000-tals studenter och högutbildade företagare och tjänstemän i allmän och enskild tjänst. Samhällets svårigheter beror till icke ringa del på att de till allra största delen står likgiltiga eller rentav avvisande inför partipolitiken. För vårt lands framtid är det av största betydelse att de kan förmås ändra inställning. En bred insats från deras sida skulle kunna återställa den demokratiska maktbalansen och bidra till att lyfta oss upp ur det ekonomiska träsk, vari vi försatts genom de styrandes bristande kostnads- och effektivitetsmedvetande. De skulle kunna bidra till att utforma de nya konstruktioner av

samhällets grundläggande institutioner, som är nödvändiga om humanismens ideal skall kunna överleva i en teknologisk civilisation.

Men de lär knappast engagera sig – annat än till sist i förtvivlat raseri över en fald och misshushållning – om inte något parti vänder sig till dem och säger: »vi talar just till er, vi är inte låsta i vårt tänkande, vi vill stå vid själva fronten i samhällsdebatten, vi vill i direkt samarbete med er forma vårt samhälles framtid.» Det kan tänkas att de då kommer till medvetande om sitt ansvar och om de utomordentliga möjligheter de har att göra sin mening och vilja gällande. Ty numera utgör de även kvantitativt en så stark faktor att deras opinionsbildande inflytande – om det användes – skulle få avgörande tyngd.

Man kan då fråga sig hur ett parti som moderata samlingspartiet skulle angripa denna sin specifika uppgift. Därom kan erfarenheterna från partiets programarbete åren 1965–1967 ge ledning. Under en kort tid stod partiet genom sina debattinlägg främst vid samhällsdebattens front – det formulerade en ny syn på arbetsmiljön före LO, förde fram miljöskyddspolitikerna långt innan centerpartiet tog patent på miljön, diskuterade negativ skatt resp garanterad minimiinkomst före kommunisterna och skapade en helhetssyn på skolan två år innan Dagens Nyheter anslöt sig till tanken på ett tvåårigt gymnasium med påbyggt »collegeår» – för att bara nämna några få punkter. Dåvarande högerpartiet hade också i 1966 års val 16,5 % av rösterna och vid den tidpunkt, augusti

1967, då partiets debattinsatser varit som intensivast – stod dess SIFO-siffra på 17,5 %.

Att det sedan gick utför med partiet kan förmodligen till en del tillskrivas misstaget att lägga ner detta brett lagda program- och studiearbete inför önskvärldheten att koncentrera partiets krafter i 1968 års valrörelse. Det finns många exempel på vilken grämlse detta väckte bland de för de nya tongångarna lyhörda inom partiet liksom på den besvikelse det föranledde bland de akademiker, som yrvaket frågat sig: »kan verkligen något nytt komma från högerpartiet?»

En permanent programberedning

Att vara efterklok är lätt. Svårare är att lära av erfarenheten. Men det finns många erfarenheter, positiva såväl som negativa, från 1960-talets programarbete, som partiet kunde lära av vid ett försök att nå fram till de högre utbildade – termen tagen i dess vidaste mening.

Det går t ex inte att först med mycken möda organisera en forsknings- och debattorganisation på ett tjugotal delegationer med 100-talet arbetande krafter – som därtill samarbetar med ytterligare något 100-tal experter – för att få fram ett »material», vilket sedan skall »utvärderas politiskt» av jäktade politiska förtroendemän eller unga sekreterare på ett partikansli. Det på längre sikt värdefulla slinker igenom den närsynta grovsortering, som då sker. Partiet borde hålla sig med en självständig permanent programberedning (eller vad man nu vill kalla den) av

samma storleksordning som 1960-talets programkommitté. Det kostar visserligen en del pengar, men de pengarna är bättre använda än till kampanjannonser. En dylik programberedning kan sammankopplas med det vetenskapliga råd, som partistyrelsen tillsatte hösten 1967 och vars verksamhet avsomnade efter något års lovande arbete – i brist på ekonomiska resurser. Vad som redan gjorts av detta råd erbjuder dock en grund att bygga på. Både riksdagsgrupp och en eventuell »programberedning» skulle få stor nytta av ett reaktiverat vetenskapligt råd med dess goda möjligheter att etablera en bred kontaktyta med den vetenskapliga forskningen. Partiet har dock bland sina medlemmar hundratals aktiva forskare, vars kunskaper och intresse för partiet nu ligger i stort sett outnyttjade.

Nomineringarnas betydelse

Därmed är vi framme vid en andra och mera känslig fråga. Partiets förtroendemän i riksdag, landsting och kommuner rekryteras – som i andra partier – sedan länge väsentligen efter anciennitetsprincipen. Ett långvarigt troget slit i partiapparaten och i kommunala resp landstingsnämnder är i regel förutsättningen för nominering till riksdagsledamot. Därtill bevakas noga att de olika intressegrupperna blir »representerade» – man tror att detta har avgörande betydelse för att partiet skall få röster. Att urvalet av förtroendemän skall ske inom partiet efter politisk »förtjänst och skicklighet» och att de stora intressegrupperna skall ha företrädare

är i och för sig riktigt ur demokratisk synpunkt. Med systemet följer emellertid en påtaglig fara, den nämligen att förtroendeuppdragen rekryteras ur kretsar med bristande personlig kapacitet. Det kan lätt bli så att politiken i första hand drager till sig personer, som icke lyckats så väl i den egna yrkeskarriären, som därför har tid över för politiken och som gärna vill hävda sig åtminstone på något sätt. Särskilt ödesdigert kan detta bli genom att partipolitiska förtroendemän numera uppbär betydande arvoden; i riksdagsledamöternas fall får de ofta hela eller större delen av sin försörjning täckt genom dessa arvoden. Det är också väl bekant att försörjningssynpunkter inte sällan starkt påverkar nomineringarna – i alla partier. Dessa faktorer påverkar med särskild styrka förtroendemannarekryteringen i ett parti, vars mandatsiffror krymper. Inte nog med att hästarna sparkar varandra inför de tomma krubborna. Partiet kan råka ut för att uppträda med alltför få verkliga kapaciteter för att tilldraga sig tillräckligt av respekt och intresse. Därtill kan nyrekryteringen bli snedvriden på ett sätt som gör att t ex partiets riksdagsgrupp inom den egna kretsen saknar tillgång till de specialister, som är nödvändiga för ett effektivt arbete.

I vad mån moderata samlingspartiet drabbats av här skisserade risker må envar intresserad själv begrunda. Så mycket är åtminstone uppenbart att partiet icke längre har den goda personliga anknytning till det enskilda näringslivet, som under lång tid varit en del av dess kvalitativa styrka. Inte heller har det tillräckligt

med företrädare för vetenskaper och arbetsområden som starkt ökat i betydelse under de senaste decennierna – naturvetenskaper, teknologi och medicin. Uppsättningen av juridiskt och samhällsvetenskapligt utbildat folk är någorlunda betryggande. Men det räcker inte i vår tid.

En viktig del av problemet är naturligtvis att önskvärda kapaciteter nått sin ställning på sina områden genom en så hård arbetsinsats att de inte fått tid över till att samla partipolitiska meriter. Detta problem borde kunna lösas genom att man införde ett system med rikskandidater, nominerade av en av partistämman tillsatt riksvalberedning. Möjligen kan de nytillkomna tilläggsmandaten – tekniskt rätt utnyttjade – erbjuda en utväg att förlika de lokala intressena med ett sådant system. Hur som helst, vill partiet framstå som ett konstruktivt framstegsparti med sikte på att vinna de högre utbildade måste dess profil ifråga om personuppsättning göras mera attraktiv.

Nydanad ombudsmannakår

Ett ytterligare område, där moderata samlingspartiet i så fall har anledning att se om sitt hus, är ombudsmannakåren. Dess rekrytering och utbildning motsvarar inte vår tids behov att utveckla nya former för politisk verksamhet, som verkligen kan nå fram till människorna i dagens massmediasamhälle. Å andra sidan är de genom sin långa erfarenhet i regel skickliga politiker och borde i många fall för länge sedan ha belönats med politiska för-

troendeuppdrag. En framkomlig väg vore då att ersätta nuvarande system av långtidsanställda yrkesmän av typen »fältarbetare» med ett passagesystem, där unga samhällsvetenskapligt väl utbildade krafter för en tid av säg 5 år tjänstgjorde som ombudsmän för att sedan övergå till annan verksamhet. En med det enskilda näringslivet gemensam skolning av dylika krafter skulle skapa ett värdefullt bidrag till rekryteringsunderlaget för företagens avdelningar för samhällsinformation. Metoden har till och från prövats vid partikansliet och under senare tids valrörelser i Stockholm – med gott resultat. Varför då inte systematiskt utsträcka den över hela landet – allteftersom ombudsmännen av den gamla stammen kan föras över på förtroendemannasidan. De försörjningsproblem, som därvid kan uppstå i det enskilda fallet bör inte vara oövervinnerliga, om partiets lokalt ansvariga instanser engagerar sig energiskt i saken. Det är dugligt folk det gäller.

Socialdemokraterna har länge och med stor framgång arbetat med liknande metoder; de har därmed öppnat karriärstegar av kombinerad facklig och politisk konstruktion, som är ytterst attraktiva för unga politiskt intresserade människor.

Om moderata samlingspartiet systematiskt formade likartade karriärstegar, skulle troligen dess lokala möjligheter till förnyelse av de personella resurserna liksom till intresseväckande presentation av partiets programmatiska debattinsatser starkt förbättras.

Utopin behövs

Här föreslagna åtgärder räcker emellertid inte till för en verklig pånyttfödelse av partiet. Därför krävs något annat och mera – nämligen konstruktiva idéer om hur morgondagens samhälle bör se ut. Vad som här angivits av konkreta åtgärder innebär egentligen endast en anpassning av moderata samlingspartiets arbetsformer till den uppgift, som jag tror att partiet mer än andra är kallat att lösa.

Men politik innebär i sista hand visionen av ett bättre samhälle och viljan att förverkliga det. Utopia är inte att uppnå, men varje generation behöver sin utopi – föreställningen om hur den egna tidens samhällsinstitutioner skall omformas så att bestående och befarade sociala orättvisor avhjälps eller förhindras. Vi släpar fortfarande med oss, som spöken från släkte till släkte, djupgående sociala missförhållanden, och nya rättvisefrågor och reformkrav växer upp runt omkring oss – ibland utan att vi uppfattar dem i tid. Här kan en vetenskapligt bättre underbyggd samhällsdebatt hjälpa oss att klarare urskilja problemen och reformuppgifterna på längre sikt, likaväl som det historiska perspektivet kan hjälpa oss att bättre förstå vår egen tids verkliga problematik består och vilka orsakssammanhang som ligger bakom den. Det är så det moderata samlingspartiet bör arbeta.

Vilka frågor partiet från sina ideologiska utgångspunkter bör ställa till det förångna och till framtiden skall jag försöka att något belysa i en följande artikel.